

General İvan K. Kişelskiy'in Balkan Slavları Hakkındaki 1863 Yılı Raporu

Hasan Demiroğlu*

Öz

Kırım Savaşı'nda Slavlardan beklediği desteği göremeyen Rusya, savaş sonrasında bu halkları kendi siyasi çizgisine çekebilmek için bir komite kurulmasını uygun görmüştür. Dönemin en önde gelen Slavcılarının da desteği ile 1858 yılında Moskova'da Slav Yardım Komitesi kurulmuştur. Komite, kurulduktan sonra Rusya dışındaki Slav halklarına en uygun yardımın yapılması için bazı raporlar hazırlamıştır. General İvan K. Kişelskiy de 1863 yılında bu yönde bir rapor kaleme alarak Komite'ye sunmuştur.

Komiteye sunduğu raporda Türklerin hakimiyetinde olan bölgelerde yaşayan Slavlara yardım etmek zorunluluğu üzerinde duran Kişelskiy, Rusya'nın bu yardımı sadece siyasi nedenlerden değil, insani nedenlerle yapması gerektiği üzerinde durmuştur. Kişelskiy, dini, iktisadi, askeri ve eğitim alanında her türlü desteği Slavlara resmi veya gayri resmi yollardan ulaştırmanın Rus hükümeti ve halkının en önemli gayesi olması gerektiğini belirtmiştir.

Makalede, Sovyet Rusya döneminde TsGİA (Tsentralny Gosudarstvenny İstoricheskiy Arhiv) diye bilinen, 1991 sonrasında GARF (Gosudarstvenny Arhiv Rossiyskoy Federatsii) olarak ismi değiştirilen Rus Devlet Arşivi 1750 nolu Moskova Slav Yardım Komite'si defterinin birinci dosyasının 25. gömleğinde saklanan, Kişelskiy tarafından Slav halklarına yardım amacıyla kendi el yazısıyla kaleme alınan rapor değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Ortodoks, Slav, Balkanlar, Rusya, Slav Yardım Komitesi

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü – Edirne / Türkiye
hasandemiroğlu@gmail.com

Giriş

Kişelskiy, 1826 yılında İslimiye'de doğmuş, ilkokulu İstanbul'da bir Rum okulunda okumuştur. 1847-1851 yılları arasında Kiev Üniversitesi'nde tahsilini devam ettiren Kişelskiy, Türkçe, Grekçe, Bulgarca ve Rusça bildiği için Kırım Savaşı'nda Rus ordusunda tercüman olarak görev almıştır. Savaştan sonra Rus Ordusu'ndan ayrılmamış, 1858-1868 yılları arasında Kafkasya ve Odessa'da görev almıştır. 1876 yılında Romanya'ya gelerek Balkan halklarının Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmeleri için faaliyetlerde bulunmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda 250 Bulgar gönüllüsü ile beraber Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmıştır. 1878-1880 yılları arasında Varna ve Vidin'de kalan Kişelskiy, 1886 yılında ölmüştür (*Spisok generalom po starşinstvu* 1880: 1076, İsmailov 2007: 254).

Kişelskiy'in Raporu

Kişelskiy, Rusya'nın Avrupa devletler arenasında gücü kabul edilen bir devlet konumuna geldiğini belirterek raporuna başlamış, Rusya'nın Avrupalı devletlerin isteği doğrultusunda değil, kendi siyasi menfaatlerine uygun siyaset geliştirdiğini ifade etmiş, politik yönden her geçen gün güçlenerek Avrupa'nın lideri konumuna geleceğini iddia etmiştir.

Kişelskiy, halkından aldığı güç ile sınırları günden güne büyüyen ve siyasi bakımdan da güçlenen Rusya'nın, artık savunma değil, hücum siyaseti izlediğini, bu siyasete en iyi örneğin ise Balkan Slavlarına yaptığı yardımlarda görüldüğünü belirtmiştir. Ona göre 400 yıldır Türklerin egemenliğinde baskı altında hayatlarını sürdüren Slav halkları, Rusya'nın önderliğinde bu durumdan kurtulmak için gayret göstermişlerdir (*GARF* 1750: 1). Tuna kıyılarındaki Slavların, Rusya'nın kendilerine herhangi bir menfaat gütmenden, bir kardeş olarak yardımda bulunacağını düşündüğünü ifade eden Kişelskiy'e göre, Osmanlı coğrafyasında Slavlar tarafından yayınlanan gazete ve dergilerde Slav halkları, Rusların yardımı sayesinde yakın yahut uzak gelecekte bağımsız olacaklarına inanıyorlardı (*GARF* 1750: 1-1 arkası).

Raporun 1863 yılında kaleme alındığı göz önünde bulundurulursa, dönem itibariyle Osmanlı Devleti'nin diğer devletlere nazaran farklı etnik grupların basın yoluyla seslerini duyurmalarını tamamen engellemediği, daha fazla müsamahakâr davrandığı açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 1850'lerde Osmanlı Devleti'nde Ortodoks Slavlar (Bulgarlar ve Sırlar) kendi lisanlarında dergi ve gazete neşredip bağımsız olacaklarına dair inançlarını dile getirirken, Rusya'da yaşayan İdil-Ural Türkleri kendi ana lisanlarında gazete ve dergi neşretme hakkına sahip değillerdi (Demiroğlu

2005: 84-85, İdil-Ural Türklerinin sosyo-kültürel ve siyasi faaliyetleri hakkında ayrıntılar için bk. Demiroğlu 2012).

Kişelskiy, Türklere hizmet eden Bulgar ve diğer Tuna boyu Slavlarının, bir gün mutlaka Türklerin esaretinden kurtulacaklarını düşünerek çocuklarının bu yönde bağımsızlık savaşı vermesi için dua ettiğini, Türklerin bu durumun farkına vararak lisanları bir olan Slavları ayırmak için, onların yaşadığı batı bölgelerinde Latin-Germen kültürünün hâkim olması için gayret gösterdiğini, Osmanlı'nın bu şekilde bir siyaset izleyerek batılı devletlerin protestolarından kurtulmayı düşündüğünü iddia ediyordu (*GARF* 1750: 1 arkası). Ona göre İngiltere, Osmanlı Devleti'ni kendisine bağlı bir devlet gibi görüyor, siyasi ve iktisadi menfaatleri ile çakışmadığı sürece Osmanlı Devleti'ni rahatsız etmiyordu. Fransa da aynı İngiltere gibi hareket ediyordu. Hatta bazen Fransa ve İngiltere arasında Osmanlı Devleti üzerindeki menfaatlerinin çatışması nedeniyle anlaşmazlıklar dahi oluyordu. Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile ortaya çıkacak sınır ihlallerinin kendi aleyhine olacağını düşünen Avusturya, statükonun devam etmesini istiyor, bu yönde siyaset izliyordu. Avrupalı devletlerden güç alan Osmanlı Devleti de sınırları dâhilindeki milyonlarca Hristiyana baskı uyguluyordu (*GARF* 1750: 1 arkası-2).

Kişelskiy'e göre İngiltere, Türklerin hâkimiyetinde bulunan Hristiyanların bağımsızlıklarına karşı kendi menfaatlerini ön planda tutuyor, onları Osmanlı hâkimiyetine mahkûm ediyordu.¹ İngiltere'nin Türkleri bu şekilde himaye etmesine rağmen, Osmanlı Devleti'ne karşı olan Avrupa ve Suriye'deki bütün Hristiyanlar, İngiltere'nin Osmanlı Devleti yerine, onun hâkimiyetinde kötü şartlar altında hayat mücadelesi veren Hristiyanları desteklemeleri gerektiğini ifade ediyorlardı (*GARF* 1750: 2).

Osmanlı Devleti'nin Tuna Slavları üzerindeki baskılarını Avrupalı devletlerinin uzun süre görmezden geldiğini iddia eden ve bu duruma karşılık veremediklerini ifade eden Kişelskiy, Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmeye başlamasından sonra Avrupalıların Osmanlı'ya karşı gelmeye başladığını, Balkan Slavlarını da kendi menfaatleri doğrultusunda kullandıklarını dile getirmiştir (*GARF* 1750: 2-2 arkası). Ona göre aynı tarihlerde Rusya da, Avrupalı devletler gibi Tuna civarındaki Slavlarla ilgilenmeye başlamıştır. Ancak Rusya, Avrupalı devletler gibi menfaatleri doğrultusunda değil, Slav ırkından olan Tuna civarı halklarının gözlerindeki yardım isteğini anlayarak hareket etmiştir. Rusya, Slavların kendilerini yetiştirmeleri için okullar açmış, batılı eğitimin Slavlara da sirayet etmesi yönünde elinden gelen gayreti göstermiştir (*GARF* 1750: 2 arkası). Rus siyasetçi ve düşünürleri, Balkanlarda her huzursuzluk çıktığında bu argümanı öne

sürmüştür. Avrupalıların menfaat, kendilerinin ise tamamen insani yardım amacıyla Balkanlarla ilgilendiklerini iddia etmişlerdir (Kireyevskiy 1861, Aksakov 1886, Danilevskiy 1889, Dostyan 1972, Leontyev 2007, Mihneva 1985, Vinogradov 1986).

Kişelskiy'in bu ifadeleri ile Rusya'nın yürüttüğü Balkan siyaseti farklılık arz etmektedir. I. Petro ve II. Katerina döneminde ağırlıklı olmak üzere Rusya, Balkanlarda Avusturya ile beraber Slav halklarını isyana teşvik ederek bölgede huzursuzluğun kaynağı olmuşlardır (Ango 1909: 3-4). I. Petro 1708 yılında ticari yollarla kendi resminin de olduğu istavrozları Balkan topraklarında yaşayan Ortodoks halka dağıtılmak üzere göndermiş (*Pisma i Bumagi...* 1887: 10 vd.), Prut Savaşı öncesinde kuzeyden Türkiye'ye saldırırken, Balkanlarda Ortodoks halklarının Osmanlı'ya karşı isyan etmesi için maddi yardımda bulunmuştur (N. D. 1890: 1).

Her yıl Balkan Slav gençlerinin Avrupa ve Rusya'da eğitimlerini yapmaları için maddi ve manevi desteğini esirgemeyen Rusya, Slav halklarından olan çocukların Slav kültürünün bir parçası olduklarını onlara hissettirmeye çalışmıştır (*GARF* 1750: 2 arkası). Kırım Harbi'nde kuruluş aşaması sonuçlandırılan ve 1858 yılında Moskova'da faaliyetlerine başlayan Slav Yardım Komitesi², Osmanlı egemenliğinde bulunan Balkanlardaki Slavlara eğitim alanında önemli yardımlar yapıyordu. Komite, Balkanlardan getirttiği Slav gençleri Moskova, Peterburg, Kazan, Kiev gibi önemli şehirlerde eğitiyor, daha sonra Rusya'nın menfaatleri doğrultusunda çalışmalarını için memleketlerine gönderiyordu (Popov 1868: 2-3). Örneğin Slav Kız Okulu'na seçilecek öğrenciler Bulgar Kadın Komitesi'nin istekleri doğrultusunda ve onların verdiği referanslar eşliğinde yapıyordu (*GARF* 1750: 1 arkası).

Kişelskiy, Avrupalı ajanların ellerinden gelen gayreti göstererek Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodoksları birbirlerinden ayırmaya çalıştığını, Rusya ile Ortodokslar arasındaki sıkı ilişkileri baltalamak için her türlü hileye başvurduklarını belirtmiş, Bab-ı Âli'nin de Avrupalıların bu çalışmalarına pasif destek verdiğini iddia etmiştir (*GARF* 1750: 2 arkası-3). Kişelskiy raporunda bu cümleleri dile getirirken bir iki sayfa sonra kendisini tekzip etmiştir. Daha sonra da görüleceği gibi Bulgarlara Osmanlı Devleti değil, Yunanlılar baskı yapmaktaydı. Ona göre Katolik Avrupalılar, Ortodoksların Katolikliğe geçmelerini sağlamak adına bütün Hristiyanların bir olduğunu ileri sürerek, Ortodoksları kendi içlerinde eritmeyi düşünüyorlardı. Katolik, Lüteryan ve Protestan mezhebinden olan Avrupalı devletler, Ortodoksların Müslüman Türkler tarafından baskı altında tutulmalarına sırf kendi menfaatlerine uygun düştüğünden dolayı ses çıkarmıyorlardı (*GARF* 1750: 3) Rusya, Katolikliğin en önde gelen tarikatlarından biri olan Ciz-

vitlerin Osmanlı Devleti'nin bazı korkularından faydalanarak Fener Patrikhanesini dahi kullandığını dile getirmiştir. Ruslara göre Bulgarların dini kurumlarını kurmalarının önüne geçiliyor, hatta daha da ileri gidilerek kendi lisanlarında dua etmeleri engelleniyordu. Cizvitler, Bulgarların dini bağımsızlıklarını kazandıkları takdirde, siyasi bağımsızlıklarını da kazanacaklarına dair görüşü ileri sürerek, bunu Türk yöneticileri arasında yaymaya çalışıyorlardı (*GARF* 1750: 7).

Kişelskiy, Hristiyanların öz eleştiri yaparak Hristiyanlık adına çevrilen entrikaların farkına varmalarını, Hristiyan devlet adamları arasındaki bu gerilimin hiçbir devlete fayda sağlamadığını, XIX. asrın akıl çağı olduğunu ileri sürenlerin bunu gözden geçirmeleri gerektiğini dile getirmiştir (*GARF* 1750: 3-3 arkası). Ona göre XIX. asrı akıl çağı olarak görenler, akıllarını kullanarak Hristiyanları birbirlerine düşman etmek yerine birbirleriyle dost olmalarını sağlamalıdır. İlmî ve ticarî yönden gelişmiş Avrupalı devletler bu şekildeki entrikalar ile gelişmişliklerini daha da ileri götüremeyecektir. Hristiyanların kanları üzerinden ileriye dönük hesap yapan Avrupalı devletlerin yürütmeye çalıştıkları siyaset, zamanla hem kıta Avrupa'sına hem de diğer milletlere zarar verecektir. Avrupalılar amaçlarına ulaşmak için dini bu yolda araç olarak kullanmaktadırlar (*GARF* 1750: 3 arkası). Kişelskiy'in dile getirdiği ikiye bölünmüş siyaseti Rusya da izlemiştir. Rusya, Cizvit tarikatının propagandasını kullanarak Katolikliği Bulgarlar arasında yayarak Balkanlarda nüfuz elde etmenin yollarını arayan Fransa'ya karşı, Slav Komitesi aracılığıyla dini yönden bölge Slavlarına yardımlar yaparak aynı amacı güttüğünü göstermiştir (*GARF* 1750: 6 arkası-7). Hatta Rus yazarlar tarafından Fransa'ya, Osmanlı Devleti'ne verdiği destekten dolayı Avrupalıların da uygun gördüğü 'Doğu'nun Engeli' lakabı takılmıştı (Leşilovskaya 2006: 55-56).

Kişelskiy, Avrupalı devletlerin yaptıklarını egoistlik olarak nitelemiş, Avrupalıların, Ortodoks halkları her daim menfaatleri doğrultusunda kullanmaktan vazgeçmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre bu şekilde davranan Avrupalılar Hristiyanlar ile aralarındaki kardeşlik bağlarının zedelenmesine neden olmakta, ancak Allah yapılanları bilmekte ve görmektedir (*GARF* 1750: 3 arkası). Kardeşi kardeşe düşürmeye çalışan Avrupalıların, Hristiyanların birbirlerine düşman olmasından menfaat elde etmesi Katolikler tarafından inkâr edilse de bu yapılanlar gerçektir (*GARF* 1750: 3 arkası-4). Kişelskiy'e göre Avrupalı devletlerin çoğunun Ortodoks halklara ve Rusya'ya karşı bakışı bu şekildeydi. Avrupalı devletlerin *Doğu Sorunu*'nda³ Osmanlı Devleti ile anlaşma yaparak Rusya'ya karşı Kırım Savaşı'nı⁴ başlatmalarını örnek olarak vermiştir (*GARF* 1750: 4).

Rusya, Avrupalı Devletlerin Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne destek vermesini bir türlü hazmedememiştir. Slavcılığın havarisi olarak görülen Danilevskiy bu durumu *Rossiya i Yevropı (Rusya ve Avrupa)* adlı kitabında ortaya koyarak, Avrupalı devletlerin Rusya'yı Ortodoksluğu kabul ettiği tarihten itibaren öteki olarak gördüğünü dile getirmiştir (1889: 21-42). Kişelskiy'e göre Kırım Savaşından sonra da Avusturya aynı siyaseti Rusya'ya karşı yürütmektedir. Ancak Avusturya da diğer Avrupalı devletler gibi başarılı olamayacaktır (*GARF* 1750: 4). Terehov'a göre ise *Doğu Sorunu*, Rusya'nın düşmanlarının ittifakının sona ermesi ve bu durumdan daha da güçlenerek çıkması ile sona ermiştir (Terehov 1888: 1-2). *Doğu Sorunu*'nun 1850'lilerden sonra yeniden önem kazanmasının diğer bir nedeni ise Rusya ve Fransa arasındaki *Katolik-Ortodoks (Kutsal Yerler Meselesi)* mücadelesidir (Jorga 2005: 378-379, İleri 1940: 195-200, Esmer 1944: 179-191, Karal 1988: 224-225, Eycil 1991: 161-162, Armaoğlu 1997: 230-232).

Kişelskiy'e göre, Fener Ortodoks Kilisesi'nin de Türklerden geri kalır bir tarafı yoktur. Çünkü Kilise, sıkı sıkıya Türklerle bir bağ oluşturmuştur. Kilise kendi gücünü kaybetmemek adına Osmanlı ülkesindeki Slavların baskı altına alınmasına ses çıkarmadığı gibi, Osmanlı Devleti tarafından yapılan haksızlıklara da pasif bir şekilde katkı sağlamıştır (*GARF* 1750: 4). Kilise, Slav halkı cahil bırakarak ana lisanlarında dini eğitim almalarını engellemiş, Slavlar üzerinde daha fazla yaptırım gücüne sahip olmaya kalkışmıştır. Patrikhanedeki Yunan hiyerarşisi, menfaatleri söz konusu olduğunda Tuna bölgesindeki Slavları yok etmeyi dahi düşünmüştür (*GARF* 1750: 4-4 arkası).

Kişelskiy'in dikkate almadığı bir husus ise, Rusya'nın kiliseler ayrılığı gerçekleştirirken ikili siyaset izlemesidir. 1860-1870 yılları arasında Osmanlı Devleti'ni, Yunan ve Bulgarların arasına nifak sokmakla suçlayan Rusya, komite aracılığı ile Bulgarlara dini yönden daha fazla yardım ederek onların Yunanlıların etkisinden kurtulmalarını sağlamıştır (*KMDA* 16: 14-17). Böylece Ruslar, Bulgarların Ortodokslar içerisinde ayrı bir konuma getirilmesi için çalışmış, sonraki yıllarda tartışmalara neden olacak kiliseler ayrılığını tetiklemiştir. Komite, dini yardımlardan dolayı Bulgar kiliselerinin İstanbul Fener Patrikhanesi'nden ayrı tutulmasını dile getirerek kiliseler ayrılığına kendisi sebep olmuştur. Osmanlıları Ortodoks birliğini parçaladığı için suçlayarak hedef gösteren Kişelskiy gibi Rus siyasetçi ve düşünürleri, Komite'nin sadece Bulgar kiliselerine yaptığı yardımların kiliseleri birbirine düşman hale getirdiği hakkında hiç bir söz söylememektedirler.

Kişelskiy'e göre, her metropolit ve piskopos ilk olarak kendi maddi geleceğinin peşine düşüyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti kendi siyasi geleneğine

aykırı bir din adamını atamıyordu. Böylece Slavların ana lisanlarında din eğitimi almaları engelleniyordu. Bulgarlara ait tarihi eserler (yazılı ve görsel) bir şekilde yok edilmeye çalışılıyordu (*GARF* 1750: 4 arkası). Bütün bunlara rağmen halkına hizmet etmeye çalışan din adamları ve resmi görevliler bir şekilde ihanet suçlamasıyla hapishanelerde çürütülüyor, zindanlara atılıyor ve zehirlenerek öldürülüyordu (*GARF* 1750: 5). Kişelskiy'in burada bahsettiği din adamları, Osmanlı Devleti aleyhinde casusluk yapan kişilerdir. Dönemin Rus devlet adamları gerçeği bildikleri halde 1821 Yunan İsyanı'nda casusluğu kanıtlanarak idam edilen Fener Patriği Grigoryas dâhil birçok din adamının suçsuz yere öldürüldüğünü iddia etmişlerdir (Atalay 2001: 10). Ancak Osmanlı arşiv kaynakları durumun böyle olmadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Rusya'nın 1821 Yunan İsyanı'nı politik gelişmeler neticesinde kınaması Patrik Grigoryas'ın yalnız kalmasına neden olmuş, Osmanlı Devleti tarafından yapılan tahkikatta da isyanda parmağı olduğu netleştikten sonra ihanetinin bedelini hayatıyla ödemiştir (Örenç 2008: 52-53). İ. S. Dostyan, Rus Dışişleri Arşivini kaynak göstererek Rusya'nın Ortodoks Yunanlılara yardım ederken Avrupalı devletleri de kendi yanına alarak bu doğrultuda bir siyaset oluşturma gayretinde olduğunu ifade etmiştir (Dostyan 1995: 68).

Kişelskiy, Tuna boyunca doğup büyüdüğünü ve İstanbul'da yaşadığını dile getirerek Türkiye, Avusturya ve Prusya'daki Slav karşıtlığını en yakından gördüğünü, gezdiği yerlerde Slavlara karşı düşmanca tavır ve hareketlere maruz kaldığını belirtmektedir (*GARF* 1750: 5-5 arkası). Ona göre Avrupalılar, her zaman olduğu gibi dönem itibarıyla de Rusya ve Türkiye arasında gelişen olaylara taş koymakta, siyasi menfaatleri uğruna Slavların tek bir devlet olarak bir araya gelmelerini engellemektedirler (*GARF* 1750: 5 arkası). Slavlar arasında birlik olmamasının tek müsebbibi Avrupa devletleri ve Osmanlı'dır. Slavlar kendi başlarına kaldıklarında Büyük Slav Devleti'ni kuracaklardır.

İlk başlarda Kişelskiy gibi düşünen Konstantin N. Leontyev (1831-1891) ise Slav coğrafyasını gezdikten sonra, Slavların kendi aralarında birleşmesinin hayal olduğunu açık yüreklilikle ortaya koymuştur. 10 Aralık (22) Aralık 1881 tarihinde Peterburg'dan yola çıkan Leontyev, Odessa üzerinden 16 (28) Aralık'ta 1881'de İstanbul'a gelmiştir. Yolculuğunu kendi el yazısı ile kaleme alan Leontyev (*GARF* 577: 1-1arkası-2), İstanbul'daki gözlemlerine dayanarak, Danilevskiy'in ifade etmeye çalıştığı Güney Slavlarını bir çatı altında toplama (Slav Federasyonu kurma) fikrinin bir ütopya olmasa dahi, gerçekleştirilmesinin çok zor olduğunu farkına vararak, Slavları tanımadan Slavcılık yapanları çok isabetli bir şekilde ütopya peşin-

de koşan ideologlara benzetmiştir (1886: T. I, 75-76, T. II, 66-67). Leontyev, ütopya peşinde koşanlar diyerek Danilevskiy'i kastetmiştir (Milyukov 1893: 22). Leontyev, Danilevskiy'in *Rossiya i Yevropa* kitabında özetlediği Avrupa'nın çöküşü ve bunun karşısında Rusya'nın yükselişi ana fikrinden yola çıkarak, Rusya'nın genç olduğuna dair iddia hakkında bir delilin olup olmadığını sorgulayıp, sadece genç olmanın gelecek için yeterli bir özellik olmadığını, üretici olmayan bir neslin gelecekte zengin olamayacağını, az üreten bir neslin bunu sadece ideoloji olarak ileri sürebileceğini ifade etmiştir (1886: T. I, 75-76, 186-187).

İlk dönemler Fransa'nın izlediği Balkan Slavlarını kendi menfaatine kullanma siyasetine İngiltere ve Avusturya'nın eşlik ettiğini savunan Kişelskiy'e göre Avrupalılar Hristiyanların özgürlüğe kavuşmalarında samimi olsalardı, bu kadar süre Ortodoksların Müslüman Osmanlı Devleti baskısı altında olmalarına göz yummazlardı. Hatta bütün Avrupalıların gözlerinde Yunanlıların istiklallerine kavuştuklarında sahte sevinç gözlemlenmiştir. Onlar, Yunanlılar bağımsız oldu diye değil, Osmanlılar giderek zayıflıyor diye seviniyorlardı (*GARF* 1750: 5 arkası).

Rus devlet adamları ve düşünürleri Yunanlıların bağımsız olmalarında Rusya'nın katkısının en üst seviyede olmasına rağmen, en alt seviyede menfaat sağlamalarını bir türlü kabullenememişlerdir. Bu nedenle 1830'lara kadar Balkan Ortodoks Birliği'ni savunan Rusya, daha sonra Slav Birliği siyasetini ön planda tutmuştur.⁵

Kişelskiy, Slavları daha küçük toplumlara ayırarak birbirlerine karşı düşmanca tavırlar beslemelerini başaran Avrupalıların, Hristiyanlığın geleceği için çalıştıklarını düşünmenin cahillik olacağı kanaatindedir. Ona göre Slavlar, kendi aralarında küçük entrikalarla birbirlerine düşmanca tavır beslerken, Avrupalıların Balkan Hristiyan birliğini sağlamalarını beklemek yersizdir (*GARF* 1750: 6). Rusya'nın önde gelen devlet adamlarından Konstantin Leontyev, dönem itibariyle Balkan halklarının bir çatı altında birleştirilmesinin çok zor olduğunu, bir araya gelseler dahi kendi aralarında bir birlik oluşturamayacaklarını, bilakis birbirleriyle mücadele edeceklerini ifade ederek bir asır önceden Balkanlarda yaşanacak olaylar hususunda öngörülerde bulunabilmiştir. Bulgar ve Yunanlılar arasındaki mücadelenin en az Bulgar-Türk ve Yunan-Türk mücadelesi kadar önemli olduğunu savunan Leontyev'e göre, Bulgar-Yunan anlaşmazlığı sadece kilise meselesinden değil, aynı zamanda siyasi sürtüşmelerden de kaynaklanmaktadır (2007: 868-877).

Kişelskiy, Slavların buldukları duruma dikkat çekerek birlik için kendi egolarını terk ederek tek bir fikir etrafında toplanmalarını, bu emel uğruna ortak

siyaset geliştirilmesinin gerekliliğini, ayrışmalar olduğunda Rusya'nın araya girecek orta yolu bulması gerektiğini ifade etmiştir (*GARF* 1750: 6). Ona göre Slavların yükselmeleri yine kendi ellerindedir. Ruslar, Türkiye'de ezilen Slavların zengin bir toplum olmadıklarının farkında olarak hareket etmelidir. Tuna Slavlarının bilinçleri hâlâ yerindedir. Onları birlik etrafında toplamak gelecekte Rusya'nın lehine olacaktır (*GARF* 1750: 6-6 arkası). Kişelskiy'e göre savaş tabii ki yıkıcıdır. Yerli halkın daha da zor şartlar içinde olmalarına sebep olur. Kafkas halklarında bu durum rahatlıkla görülebilir. Fakat Kafkaslarda savaş sırasında görülen sefalet savaş biter bitmez yerini halkların refahının yükselmesine bırakmıştır. Türklere kurtulacak Slavlar, Rusya'nın yerinde kararları ile daha iyi durumda hayatlarına devam edecektir (*GARF* 1750: 6 arkası).

Diğer birçok Rus devlet ve fikir adamı gibi Kişelskiy de Balkan Slavlarının ancak isyan hareketleri sonucu Osmanlı Devleti ile savaşarak bağımsızlıklarına kavuşacaklarını iddia etmiştir. N. İ. Kutuzov, İ. V. Kireyevskiy, A. S. Homyakov ve K. S. Aksakov gibi bazı Rus devlet ve fikir adamları, Balkan Slavlarının bağımsızlıklarına kavuşmalarını istiyorlarsa aynı Yunanlılar gibi savaşarak bu hakkı elde edebileceklerini düşünüyorlardı. Kutuzov daha da ileri giderek bu savaşa Avrupalı devletlerin karışması neticesinde Rusya'nın tek başına Avrupa'ya savaş açması gerektiğini ifade etmiştir (Demiroğlu 2009: 72, 73, 89-97). Rusya, Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki Slav ve Ortodoks halkı galeyana getirip maddi ve manevi desteği esirgemezken, Slavları Osmanlı devleti aleyhine kışkırtarak isyan etmelerini sağlamış, Osmanlı Devleti asilere güç kullanımına asilere yardım etmeyen yerli Müslüman ve Slavlar zor durumda kalmıştır.⁶ Tezattır ki aynı durumda Osmanlı Devleti, Rusya'da bulunan Müslüman ve Türk halklara isyana kalkışmaları için hiçbir maddi yardımda bulunmamıştır. Rus arşivlerinde yapılan çalışmalarda Kazan, Astarhan (Astrahan) gibi bölgelerde yaşayan İdil-Ural Türklere Rusya'ya karşı isyan etmeleri için Osmanlı'nın açıktan yardım ettiğine dair bir vesikaya henüz rastlanmamıştır. (1755 yılında Batırşah'ın (Bahadır Şah veya Batırşa) ve 1773 yılında Pugaçev'in İtil boyunda kalkıştıkları isyanlarda Osmanlı Devleti'nin herhangi bir yardımı olmamıştır. Bk. İslaev, 2004; *Vostanie Emelyana Pugaçeva* 1935).

Kişelskiy'e göre Türk Devleti, Müslümanlara davrandığı gibi Slav halklara davranmıyor, Hristiyan halkı vergi altında eziyordu (*GARF* 1750: 6 arkası-7). Slavlar, 400 yıldır Osmanlıların yönetimi altında savaştan daha kötü bir durumda hayat mücadelesi veriyordu. Ona göre, barış zamanında her gün öldürülen ve zulme uğrayan Slav halkının durumunun, savaş zamanından daha iyi olduğunu iddia etmek zordur (*GARF* 1750: 7).

İddia edilen görüş dönemin bütün Rus devlet ve fikir adamlarının ortak görüşüdür. Bu görüşe en güzel cevabı dönemin iki önemli Slavcısı vermiş-

tir. Danilevskiy (1871: 370-371) ve Leontyev (1886: 172) Türk hâkimiyetinde yaşayan Slavlar için enteresan benzetmeler yapmıştır. Her iki düşünür de Slav toplumlarının Türk hâkimiyeti altında geçirdiği asırları, organik hayatı yaşayamayan canlının hayatını devam ettirmek için, onu sağlam bir kaba koyarak kabın her tarafını kapatıp, soğuk yerde muhafaza edilmesine benzetmiştir. Nasıl ki bu canlı şartlar müsait olduğunda kapağın açılması ile hayatına kaldığı yerden devam ederse, Slavlar da bağımsızlıklarını kazandıkları zaman *kültürel tarih tip*'leri bozulmadan hayatlarına kaldıkları yerden devam edeceklerdir. Danilevskiy, bu düşünce yapısını Metternich'ten aldığı itiraf ederek, Metternich'e Avrupa'da gerekli saygının gösterilmediğini dile getirmiştir (1871: 371). Slavlar Ortaçağ'da Katolikler tarafından asimile edilmemelerini Danilevskiy ve Leontyev'in de ifade ettiği gibi Türklere borçludurlar. Hatta daha da geri tarihlere gidilirse dönem itibarıyla henüz Hristiyanlığı kabul etmeyen Slavların varlıklarını sürdürmeleri, Attila önderliğindeki Hun Türkleri sayesinde denilebilir.

Kişelskiy'e göre Ruslar, Osmanlı Devleti ile yaptıkları savaşlarda Slav halkı korumuş, böylece gelecekte Slavları bir federasyon yapısında birleştireceğini göstermiştir (*GARF* 1750: 7). Ayrıca savaşın cereyan ettiği bölgelerde Bulgarların Ruslara yaptıkları yardımlarda göz ardı edilemez (*GARF* 1750: 7-7 arkası). Bulgarlar, 1840'lı yıllardan itibaren Fener Patrikhanesi'nden ayrılmak için milli bir uyanma hareketi başlatmışlardı. Kırım Savaşı akabinde ise bağımsızlık isteklerini açıkça ifade etmiş, bu yönde hem Osmanlı Devleti içerisinde hem de Avrupa devletlerinde gizli faaliyetlerde bulunmuşlardır (Aksenova 2006: 151-152).

Kişelskiy, Balkan Slavlarının Rusya ile hareket edip etmeme özgürlüklerinin kendi ellerinde olduğunu, buna rağmen Rusya'nın, Slavlara yardım edeceğini, Slavları düşmanlarından korumak mecburiyetinde kalacağını, bu görevi yerine getirirken tarihini düşünmesi gerektiğini ifade etmiştir. Rusların zulüm altında ezilen Slavları düştikleri durumdan kurtarması zorunluluğuna dikkat çeken Kişelskiy'e göre, öncelikle Rus hükümetine ve Rus eğitim kurumlarına görev düşmektedir (*GARF* 1750: 7 arkası).

1868-1893 yılları arasında Peterburg Slav Yardım Komitesi'nin Slavların eğitimi için harcadığı para 102.915.68.5 rubledir. Ayrıca bu süre içerisinde Komitenin Slav bölgelerindeki ilkokullara harcadığı para ise 25.395.5 rubledir (*GARF* 730: 1). Kişelskiy, Rus eğitim kurumlarının Balkanlarda yaşayan kardeşlerine her türlü maddi ve manevi yardımda bulunması, yapılacak her türlü yardımın bölge Slavlarının bağımsızlıklarını kazanmada en büyük destekçileri olduğunun unutulmaması gerektiğini dile getirmiştir (*GARF* 1750: 7 arkası).

Bazı Rus fikir adamlarına göre ise dönem itibariyle Balkan Slavlarının bağımsızlıklarına kavuşmalarının zamanı gelmemiştir. Leontyev de Danilevskiy gibi Rusya liderliğinde İstanbul merkezli bir Slav Federasyonu hayal etmiştir. Ancak ona göre, henüz bu federasyonun oluşum aşamaları hazır değildir (1886: 740-743). Leontyev, Slav toplulukları Sırlar ve Bulgarların bir dönem daha Avusturya ve Osmanlı hâkimiyetinde yaşamalarını, zamanı geldiğinde Rusya'nın İstanbul'u hâkimiyeti altına alarak Slav Federasyonu kurmasının en makul çözüm olduğunu belirtmiştir (1886: 759-761). Ona göre, Sırlar ve Bulgarlar bağımsız oldukları zaman aynı Yunanlılar ve İtalyanlar gibi liberal Batı dünyasının etkisine girecek, kendi gelenek ve göreneklerinden kopuk bir hayat tarzı benimseyeceklerdir (1886: 728-733). Leontyev, bağımsızlığını kazanan Ortodoks ve Slavların liberalizme ayak uydurması karşısında hayal kırıklığına uğramıştır (Milyukov 1903: 289). Dönem itibariyle Bulgar prensliği Osmanlı Devleti'ne bağlı olsa da Ruslar, Bulgarları bağımsız devlet statüsünde görüyorlardı (Karpov 1914: 8).

Kişelskiy, Avrupalıların yaptıkları Rusları utandırsa da, Rusların onların aksine menfaati için değil, yalnızca Slavların bağımsızlığı için gayret göstermesini, Avrupalıların ikiyezlü siyasetinin Rusları yıldırması gerektiğini dile getirmiştir (*GARF* 1750: 7 arkası). Ona göre Rusların Slavlara göstereceği sevgi, Avrupalıların göstermelik sevgisinden daha dokunaklı olacaktır. Ruslar, Slavların bu sevgiye cevapsız kalmayacağını bilmelidir (*GARF* 1750: 7 arkası-8). Kişelskiy'e göre, Rusların yapacağı yardımlar belki özelde çok az olarak kabul edilse de, toplamda bu maddi yardımlar Slavları Türklerin boyunduruğundan kurtaracaktır (*GARF* 1750: 8). 1858-1868 yılları arasında Slav Yardım Komitesi tarafından yüksek okullarda okutulan toplam 46 Slav öğrenci vardı (*Kratkiy otčet o desyatiletney deyatelnosti...* 11 Mayıs 1868: 26-27, *KMDA* 16: 26 ar (belgede 24 yazılmıştır)-27). Slav Yardım Komitesi tarafından 1868-1893 yılları arasında Slavların yaşadığı yerlerdeki kiliselere yapılan yardım toplam 51.252.27 rubledir (*GARF* 730: 2). Slav yardım Komitesi'nin Moskova şubesi, Rislkiy Manastırı için 48.51.75 ruble, Çolakov'un İstanbul, Selanik ve Rislkiy Manastırlarının teftişi için 150 ruble, kiliselerin bazı giderleri için 260 Ruble, Bulgaristan'daki din okullarının ıslahı ve bunlara kitap alımı için 107.55 Ruble yardım etmiştir (*Kratkiy otčet o desyatiletney deyatelnosti...* 11 Mayıs 1868: 5, *KMDA* 16: 16). Komite, Ortodoks olmayan Slavlara da yardım ediyordu. 1858-1868 yılları arasında Galiçya'daki Rus okullarına, Slovakya'daki liselere, Hırvatistan'da bulunan milli okullara 9.000 Rubleye yakın para harcamıştır (*Kratkiy otčet o desyatiletney deyatelnosti...* 11 Mayıs 1868: 22-23; *KMDA* 16: 24 arkası-25). Kişelskiy'e göre, Rusların yardımları sonucunda, Slavların üzerindeki Osmanlı'nın siyasi ve Avrupa'nın dini baskısı giderek zayıflayacak, Slavlar bağımsızlığa kavuşturacaktır (*GARF* 1750: 8).

Kişelskiy raporunun sonunda Balkan Slavlarını desteklemek için kurulan Slav Yardım Komitesi'ne her türlü yardımın yapılmasını talep etmiş, Rus halkının bu yardımlara katkılarını azami ölçüye çıkarmaları gerektiğini belirtmiş ve her üyenin yılda en az beş gümüş ruble yardım yapmasının uygun olacağını ifade etmiştir (*GARF* 1750: 8 arkası). Halkın ve kamuoyunun bu konuda bilinçlendirilerek teşvik edilmesinde basın gücü etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bu konuda, yapılan yardımları günü gününe okuyucularına duyuran Komite'nin yayın organı *Den* gazetesi iyi bir örnek teşkil etmektedir (*GARF* 1750: 8 arkası). *Den* Gazetesi yayınladığı bir yazıda, Rus halkının, Yunanlılara ve Suriyeli Hristiyanlara gösterdiği yardımın aynısını hatta daha fazlasını Balkan Slavlarına göstermesi gerektiğini belirtmiştir (*KMDA* 16: 16 arkası-17).

Sonuç

Kişelskiy raporunda Osmanlı Devletinin Slavları yok etmeye çalıştığını iddia etse de yukarıda da belirttiğimiz gibi Danilevskiy ve Leontyev gibi Türk karşıtı Slavcılar dahi Osmanlı Devleti'nin hakkını teslim etmiştir. Her iki düşünürü göre, Türklerin tarihi görevi neticesinde; Müslümanlık, Balkan Slavları üzerindeki tesirini göstermiş, her ne kadar bu durum Slavların siyasî gelişmesine ket vursa da, Türkler sayesinde Slavlar kendi milli benliklerini koruyarak özgünlüklerinden hiçbir şey kaybetmeden ayakta kalabilmişlerdir. Diğer bir ifadeyle Türkler bilhassa Ortodoks Slavların Katolik Avrupalılar tarafından asimile edilmesini engellemiş, günümüze kadar kültürlerinin yaşamasını sağlamıştır. Ayrıca Türkler sadece Osmanlı Devleti döneminde değil, tarihin pek çok döneminde coğrafi konumlarının getirmiş olduğu sorumluluktan ya da kendi aralarındaki mücadelelerden dolayı Slav halklarını dış tehlikelerden korumuşlardır.

Açıklamalar

¹ XIX. yüzyılda büyük bir atılım yapan İngiliz tekstil sanayisinin ham madde ihtiyacını karşılamak üzere yürütülen çalışmalar, İngiltere'nin menfaatleri doğrultusunda Osmanlı topraklarında izlediği politikaya iyi bir örnek teşkil etmektedir. Örneğin 1857 yılında kurulan *Manchester Cotton Supply Association* (Manchester Pamuk Alım Birliği) kararı ile İngiltere sanayisi için ihtiyaç duyduğu pamuğu tedarik etme noktasında sadece Amerika'ya bağlı kalmaktansa alternatiflerin oluşturulması öngörülmüştü. Bu çerçevede Hindistan, Anadolu ve Balkanlarda ziraatın canlandırılması ve üretimin artırılması için çalışmalar yapıldı. Ziraat ürünlerin ve ham madde niteliğindeki emtianın güvenli bir şekilde limanlara ulaştırılması ise demiryolları ile mümkündü. İngiliz sermayesinin Osmanlı topraklarına girişinde önemli bir yer tutan demiryolu projelerinin ilki, 1859 yılında Köstence-Boğazköy ve Rusçuk -Varna hattı üzerinde kuruldu. İngiltere'nin Balkanlardaki menfaatleri doğrultusunda hayata geçirdiği bu proje, Kişelskiy'in görüşlerini destekleyen so-

mut bir delil niteliğindedir (ayrıntılar için bk. Kurmuş 2012: 125 vd., Barkley 1876, Akyıldız 2005: 59-75).

- ² Slav Yardım Komitesi'nin kuruluşu ve faaliyetleri hakkında detaylı bilgi için bk. *Zasedanie Slavyanskogo Blagotvoritelnago Komiteta 26-go Marta 1869 goda* 1869; Popov Moskova 1871; Popov, Peterburg 1871; Popov, 1872; *Pervaya 15 let...* 1883; Nikitin, 1960; Demiroğlu 2009: 145-196.
- ³ Doğu Sorunu hakkında detaylı bilgi için bk. Titov 1854; Liprandi 1868; Danilevskiy, 1869, 1-67; *Vostochniy vopros...* 1876; Uspenskiy 1887; *Vostochniy vopros...* 1978; Krenitsin 1900; Marks, Engels 1997.
- ⁴ Kırım Savaşı hakkında detaylı bilgi için bk. *Vostochnaya voyna...* 1855; Hayrettin Bey tarihsiz; Bestuşev 1956; Russel 2009; Trubetskoy 2010.
- ⁵ Rusya'nın Ortodoks ve Slav Birliği siyaseti hakkında detaylı bilgi için bk. Aksakov 1886; Clementis 1943; Kurat 1953: 241-278; Petrovich 1956; Fadner 1962; Kohn 1993; Pıpin 2002; Prokudin 2007; Demiroğlu 2009.
- ⁶ Rus Çarlığı'nın Slav Yardım Komitesi aracılığıyla 1876 yılında Sırp ve Karadağlılara yaptığı askeri yardımlar hakkında geniş bilgi için bk. Demiroğlu 2011: 163-164.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

GARF (Gosudarstvennyy arhiv Rossiyskoy Federatsii), 577. 1. 13, yıl 1881.

GARF, 730. 1. 1879.

GARF, 730. 1. 2079.

GARF, 1750. 1. 25.

GARF, 1750. 1. 31.

KMDA (Kiivskiy miskiy derjavniy arhiv), 16. 307. 161.

Araştırma Eserleri

Aksakov, İ. S. (1886). *Slavyanskiy Vopros (1860-1886)*. Moskova.

Akyıldız, Ali. (2005). "Bir Teknolojik Transferin Değişim Boyutu: Köstence Demiryolu Örneği". *Anka'nın Sonbaharı Osmanlı'da Modernleşme ve Uluslararası Sermaye*. İstanbul. 59-75.

Ango, E. (1909). *Soperničestvo na Balkanah istoriko-politişeskiy oçerok*. Peterburg.

Armaoğlu, Fahir. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara.

Atalay, Bülent. (2001). *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasî Faaliyetleri (1908-1923)*. İstanbul: TATAV

Barkley, Henry C. (1876). *Between the Danube and Black Sea or Five Years in Bulgaria*. London: John Murray.

- Clementis, Vladimir (1943). *'Pan Slavism' Past and Present*. London.
- Çavlı, Emin Ali (1957). *Kırım Harbi: Paris Muahedesi 1856*. İstanbul.
- Danilevskiy, Nikolay Yakovleviç (1871). *Rossiya i Evropa: Vzglad na kulturniya i političeskiya otnoşeniya Slavyanskogo mira k Germano-Romanskomu*. Peterburg.
- _____, (1889). *Rossiya i Evropa: Vzglad na kulturniya i političeskiya otnoşeniya Slavyanskogo mira k Germano-Romanskomu*. Peterburg.
- _____, (1869). "Rossiya i Yevropa: Vostoçnyy Vopros, Mesto Avstrii v Vostoçnom Vopros". *Zarya* (Ağustos): 1-67.
- Demiroğlu, Hasan (2005). "1905-1917 Yılları Arasında İdil-Ural Türklerinde Basın". *Vostokovedenie sbornik i statey, dokladov*. Kazan. 84-92.
- _____, (2009). *Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği ve Panislavizm (1856-1878)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- _____, (2011). "Voennaya pomoş Slavyanskogo Blagotvoritelnogo Komiteta v turetsko-serbskoy i çernogorskoy voynah 1876 g.". *XXI Ejegodnaya bogoslovskaya konferentsiya*. Moskova. 163-164.
- _____, (2012). *Ülfet Gazetesi 1905-1907 Yılları Arasında İdil-Ural Türklerinin Sosyo-Kültürel ve Siyasi Faaliyetleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Dostyan, İrina Stepanovna (1972). *Rossiya i balkanskiy vopros. iz istorii russko-balkanskiy političeskiy svyazey v pervoy treti XIX v.* Moskova.
- _____, (1995). "Problema sozdaniya nezavisimih gosudarstv Grekov i yujnih Slavyan v Russko-Balkanskiy obşestvenno-političeskiy svyazyah (konets XVIII pervaya tret XIX v.)". *Rossiya i Balkanu*. Moskova.
- Esmer, A. Şükrü. (1944). *Siyasi Tarih*. İstanbul: Maarif Matbaası
- Eyicil, Ahmet. (1991). *Siyasi Tarih 1789-1939*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Fadner, Frank. (1962). *Seventy Years of Pan-Slavism in Russia, Karamzin to Danilevskii 1800-1870*. Washington: Georgetown University.
- Hayrettin Bey (tarıhsız). *Kırım Harbi: 1270 Kırım Muharebesinin Tarih-i Siyasisi*. haz. Şemsettin Kutlu. İstanbul.
- İleri, Suphi Nuri (1940). *Siyasi Tarih XVIII inci asırdan XX'nci arsa kadar*. İstanbul.
- İslaev, Fayzullah (2004). *Vosstanie Batırşy god 1755*. Kazan.
- İsmailov, Ye. Ye. (2007). *Zolotoe orujie s nadpisyyu "Za hrabrost"*. Moskova.

- Jorga, Nicolae (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. trc. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Karal, Enver Ziya (1988). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.
- Karpov, S. (1914). *Bolgariya i posledniya balkanskiya voyni*. Yaroslav.
- Kireyevskiy, İvan Vasileviç (1861). *Polnoe sobranie soçinenii*. Yay. A. İ. Koşelyev. Moskova. T. I-II.
- Kohn, Hans (1993). *Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği*. terc. Agah Oktay Güner. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Kratkiy otçet o desyatiletney deyatelnosti (1858-1868) Slavyanskogo Blagotvoritel'nago Komiteta v Moskve 11 Mayıs 1868*. haz. Komite sekreteri N. A. Popov. Moskova.
- Krenitsin, N. V. (1900). *Vostoçnyy vopros na počve ego istorii i politiki*. Peterburg.
- Kurat, Akdes Nimet. (1953). "Panslavizm". *Dil ve Tarih-Coğrafiya Fakültesi Dergisi* XI (2-4): 241-278.
- Kurmuş, Orhan.(1982). *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Leontyev, Konstantin. (1886). *Vostok, Rossiya i Slavyanstvo*. Moskova. T. I-II.
- _____, (2007). *Vostok, Rossiya i slavyanstvo*. Moskova.
- Leşilovskaya, İ. İ. (2006). *Serbskiy narod i Rossiya v XVIII veke*. Peterburg.
- Liprandi, İ. P. (1868). *Vostoçnyy vopros i Bolgariya*. Moskova.
- Marks, Karl-Friedrich Engels. (1997). *Doğu Sorunu (Türkiye)*. terc. Yurdakul Fincancı. Ankara: Sol Yayınları.
- Mejdunarodnie otnoşeniya na Balkanah 1856-1876*, (1986). haz. V. N. Vinogradov. Moskova.
- Mihneva, R. (1985). *Rossiya i Osmanskaya İmperiya v mejdunarodnih otnoşeniyah v seredine XVIII Veka, (1739-1756)*. Moskova.
- Milyukov, Pavel. (1893). *Razlojeniye Slavyanofilstva*. Moskova.
- _____, (1903). *İz istorii Russkoy intelligentsia*. Peterburg.
- Mosely, Philip E. (1934). *Russian Diplomacy and the Opening of the Eastern Question in 1838 and 1839*. New York.
- Nikitin, S. A. (1960). *Slavyanskiye Komiteti v Rossii v 1858-1876 godah*. Moskova.
- N. D. (1890). *Gosudarstva i narodi balkanskago poluostrova ih proşedşee, nastoyaşee i budişee bolgarskaya krivda*. Moskova.

- Örenç, Ali Fuat. (2008). *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*. İstanbul: Babıali Kültür Yayınları.
- Pervaya 15 let suşestvovaniya s. peterburgskago slavyanskago blagotvoritelnago obşestva po protokolam obşih Sobranii ego členov sostoyasımsya v 1868-1883 gg.*, (1883). Peterburg.
- Petrovich, Michael Boro (1956). *The Emergence of Russian Pan Slavism 1856-1870*. New York.
- Pipin, A. N. (2022). *Panslavizm v prošlom i nastoyaşem, Peterburg 1878-1913*. tıpkı basım Moskova.
- Pisma i Bumagi İmperatora Petra Velikogo* (1887). Peterburg.
- Popov, N. (1871). *İz istorii Slavyanskago Blagotvoritelnago Komiteta v Moskve pervoe pyatiletie (1858-1862)*. Moskova.
- _____, (1871). *Oçerki religioznoy i natsionalnoy blagotvoritelnosti na Vostoke i sredi slavyan*. T. I. Peterburg.
- _____, (1872). *İstoriya Slavyanskago Blagotvoritelnago Komiteta v Moskve vtoroe pyatiletie (1863-1867)*. Moskova.
- Prokudin, Boris Aleksandroviç (2007). *İdeya slavyanskogo edinstva v političeskoj mısli Rossii XIX veka*. Moskova.
- Spisok generalom po starşinstvu* (1880). Peterburg.
- Terehov, A. (1888). *İstoričeskiy oçerk dvijeniye Rossii na Balkanskiy Poluoostrov*. Peterburg.
- Titov, G. (1854). *Krestovie pohodi i vostoçnyy vopros*. Peterburg.
- Vosstanie Emelyana Pugaçeva* (1935). Leningrad.
- Vostoçnaya voyna. Ee priçini i posledstviya* (1855). Moskova.
- Vostoçnyy vopros i slavyane na balkanskom poluoostrov* (1876). Peterburg.
- Vostoçnyy vopros vo vneşney politike Rossii, konets XVIII-naçalo XX v.* (1978). Moskova.
- Uspenskiy, Fedor (1887). *Kak voznik i razvivalsya v Rossii vostoçnyy vopros*. Peterburg.
- Zaionçkovskiy, A. (1908). *Vostoçnaya voyna 1853-1856 gg. v svyazi s sovremennoy ey političeskoj obstanovkoy*. 3 Tom. Peterburg.
- Zasedanie Slavyanskago Blagotvoritelnago Komiteta 26-go Marta 1869 goda*, (1869). Moskova.

General Ivan K. Kishelsky's Report on Balkan Slavs in 1863

Hasan Demiroğlu*

Abstract

Russia, which could not get the expected support of the Slavs during the Crimean War, accepted to establish a committee in order to acquire the support of this nation towards its political agenda after the war. In 1858, the Slavic Benevolent Committee was founded in Moscow with the support of the most prominent of the Pan-Slavists. After its foundation, the Committee had reports made so as to make the most appropriate assistance to the Slavic people living outside Russia. General Ivan K. Kishelsky penned a report related to this issue and presented it to the Committee in 1863.

In his report Kishelsky put emphasis on the importance of humanitarian support and aid by Russians to the Slavs living in the regions dominated by Turks. He claimed that Russians should make this aid for not only political outcomes but also humanitarian causes. He maintained that delivering religious, economic, military and educational support in official or unofficial ways should be the most important aim of the Russian state and people.

This article attempts to analyze and evaluate the report prepared by Kishelsky and submitted to the Committee for providing support and aid to the Slavic people. This report is found in File 1, Book 25 of the Russian State Archive, Moscow Slavic Benevolent Committee Folder, No.1750, known as TsGIA during the Soviet era (Tsentralny Gosudarstvenny Istorichesky Archive) and renamed GARF after 1991 (Gosudarstvenny Archive Rossiyskoy Federatsii).

Keywords

Orthodox, Slavs, Balkans, Russia, Slavic Benevolent Committee

---

* Assist. Prof. Dr., Trakya University, Faculty of Letters, Department of History – Edirne / Turkey
hasandemiroglu@gmail.com

Отчет генерала Ивана Кишельского о балканских славянах от 1863 года

Хасан Демироглу*

Аннотация

Россия, не получившая ожидаемую поддержку со стороны славян в Крымской войне, в целях привлечения этих народов к своей политической линии после войны решила создать соответствующий комитет. При поддержке самых знаменитых славянофилов в 1858 году в Москве был создан славянский благотворительный комитет. После создания комитет подготовил несколько докладов о предоставлении помощи славянским народам за пределами России. Генерал Иван Кишельский в 1863 году подготовил подобный доклад и представил его в Комитет.

В своем докладе Кишельский указывал, что необходимость предоставления помощи славянам, проживающим под турецким владычеством, обуславливается не только политическими причинами, а также гуманитарными соображениями. Кишельский подчеркивал, что предоставление любой поддержки славянам в религиозной, экономической, военной и образовательной областях официальными или неофициальными способами должно быть одной из наиболее важных целей Российского правительства и русского народа. В статье сделана попытка анализа рукописного доклада Кишельского, написанного в целях предоставления помощи славянским народам, хранящегося в 25-деле 1-описи 1750-фонда Московского славянского благотворительного комитета в Русском государственном архиве, который в советский период назывался ЦГИА (Центральный Государственный Исторический архив), а после 1991 года был переименован в ГАРФ (Государственный архив Российской Федерации).

Ключевые Слова

Православие, славяне, Балканы, Россия, Славянский благотворительный комитет

* Док. университет Тракия факультет литературы кафедра истории – Эдирне / Турция
hasandemiroglu@gmail.com